

Sakarya İlinde Fındık Üretimi Yapan İşletmelerin Karlılık Analizi ve Pazarlama Yapısı

Vedat Dağdemir*

Özge YILDIZ

Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, 25240, Erzurum

(*Sorumlu yazar e-mail: dagdemir@atauni.edu.tr)

Geliş Tarihi :17.02.2017

Kabul Tarihi :15.04.2017

ÖZET: Çalışmada, Sakarya ilinde fındık üretimi yapan işletmelerin karlılık analizinin yapılması ve pazarlama marjının hesaplanması amaçlanmıştır. Sakarya'nın 6 ilçesinde fındık üretimi yapan 152 adet tarım işletmesinde anket yapılmıştır. İşletme başına düşen fındık bahçesi büyüklüğü 12.13 da olarak bulunmuştur. Kabuklu fındık ortalama verimi 141.61 kg/da, üretim masrafları toplamı 714.27 ₺/da, değişir masraflar toplamı 596.30 ₺/da, kabuklu fındık maliyeti ise 5.044 ₺/kg olarak hesaplanmıştır. Dekara brüt kar 1 440.05 ₺, net kar ise 1 322.08 ₺ bulunmuştur. Pazarlama marjı kabuklu fındık için 7.62 ₺/kg, iç fındık için ise 21.44 ₺/kg hesaplanmıştır.

Anahtar kelimeler: Fındık, brüt kar, net kar, pazarlama marjı, Sakarya

Profitability Analysis and Marketing Structure of Hazelnut Establishments in Sakarya

ABSTRACT: In the study, it is aimed to calculate the marketing margin and the profitability analysis of hazelnut production enterprises in Sakarya province. A survey was carried out in 152 farms operating hazelnut production in 6 provinces of Sakarya. Hazelnut garden size was found to be 12.13 da. The average yield of shell hazelnuts is 141.61 kg/da, the total cost of production is 714.27 ₺/da, sum of varying costs is 596.30 ₺/da and the cost of shell hazelnut is 5.044 ₺/kg. Gross profit in per decar was 1 440.05 ₺ and net profit was 1 322.08. Marketing margin was calculated as 7.62 ₺/kg for shell hazelnuts and 21.44 ₺/kg for inner hazelnuts.

Keywords: Hazelnut, Gross profit, net profit, marketing margins, Sakarya

GİRİŞ

Dünya'da yetiştiriciliği yapılan sert kabuklu meyvelerin başında fındık gelmektedir (Anonim, 2012a). Türkiye ekonomisinde önemli bir yere sahip olan ve Türkiye'de 400 000 fındık işletmesinin geçim kaynağı olan fındık, aynı zamanda Türkiye ihracatında da önemli bir yere sahiptir. Türkiye'nin toplam ihracatının %2'sini, tarım sektörü ihracatının % 18'ini fındık ihracatı oluşturmaktadır. Türkiye dünya fındık üretiminde ve ihracatında ilk sıradadır (Kızıltan ve Yalçın, 2010).

Dünya fındık üretim ve ihracatında Türkiye'nin bu kadar büyük bir payı olmasına rağmen bu üründen arzu edilen ekonomik ölçüde yararlanıldığını söylemek mümkün değildir. Bunun iki temel nedeni olup, bunlardan birincisi işlenmiş fındık ürünleri üretim ve ihracatının çok düşük olması, ikincisi ise Türkiye'nin geleneksel pazarı olan AB pazarı dışına çok az çıkılmasıdır (Sıray vd., 2015).

Türkiye'de kişi başına yıllık fındık tüketimi 1 kg'ın altındadır. Ülkemizde fındığın tüketimini artırmak için Fındık Tanıtım Grubu görevlendirilmiş, bu grup hazırladığı reklamlarla fındık tüketimini özendirmeye çalışmıştır (Kızıltan ve Yalçın, 2010). Fındık insan beslenmesi dışında da çeşitli şekillerde tüketilmekte ve kullanılmaktadır (Anonim, 2012b). Fındık yağı kozmetik sanayisinde, serumlarda kolesterol seviyesini düşürmede (Reis ve Yomralıoğlu, 2005), dizel motorlarda performans ve emisyon özelliklerinin değişimini hızlandırmada

kullanılmaktadır (Çelikten vd., 2012). Bununla birlikte yağı çıkarılan fındıktan ortaya çıkan küspe %38-45 protein içerir ve hayvan yemi olarak yem sanayisinde kullanılmaktadır (Yavuz vd., 2004). Fındıkkaşığı ise endüstriyel kullanım alanı olan yenilenebilir bir yan üründür (Çöpür vd., 2006).

Fındık Türkiye'de İlk defa Doğu Karadeniz bölgesinde Giresun ilinde kültüre alınmıştır. 1964 yılında devletin alım garantisi vermesi ve diğer tarım ürünlerine göre daha az emekle elde edilmesi fındık yetiştiriciliğini cazibeli hale getirmiştir. Doğu Karadeniz bölgesinden yapılan göçler sayesinde fındık yetiştirme kültürü Batı Karadeniz bölgesi ve diğer bölgelere de yayılmıştır (Anonim, 2014a). Çiftçi Kayıt Sistemine göre Türkiye'de 43 ilde fındık yetiştiriciliği yapılmakta fakat ticarete konu olan fındık üretiminin tamamına yakını Doğu ve Batı Karadeniz ile Doğu Marmara bölgesindeki 14 ilde gerçekleşmektedir (Anonim, 2012b).

Türkiye'de, geliri sadece fındığa bağlı olan üreticilerin gelirlerinde istikrar sağlamak, fındığın kalitesinin yükseltmek, meyilli arazilerde erozyonu önlenmek, iç ve dış piyasaları düzenleme gibi amaçlarla fındık 1964 yılında destekleme kapsamına alınmıştır. Devlet adına fındık alımı için FİSKOBİRLİK görevlendirilmiştir. 1994 yılına kadar yapılan destekleme alımlarında fındık fiyatları genellikle maliyetlerin oldukça üzerinde belirlenmiş, bunun sonucunda fındık üretimi meyilli arazilerin

dışındaki taban alanlara doğru kaymıştır. Üretim alanı ve üretimdeki artışlar arz fazlalığına neden olarak üretici gelirlerinin düşmesine, stokların artmasına neden olmuştur (Aktaş vd., 2011).

Fındık yıllarca devlet tarafından desteklenip fındık üreticilerinin geçim kaynağı olurken günümüzde artık yan gelir kaynağı haline gelmiştir. Stoklardaki fındıklar yağlık olarak değerlendirilmek üzere kırılmış ve yağlığa ayırma işlemi sonucunda oluşan zarar devlet tarafından üstlenilmiştir (Kızıltan ve Yalçın, 2010).

Fındığın ülkemiz açısından önemli bir stratejik konuma sahip olması, dünya üretim ve ihracat miktarını elimizde tutuyor oluşumuz fındık ile ilgili çalışmaları önemli kılmaktadır. Ayrıca Karadeniz bölgesi dışında önemli üretim merkezi olan Sakarya ve civarında fındık ile ilgili çalışmalar da önem arz etmektedir. Bu araştırmada Sakarya ilinde fındık üretim, tüketim ve pazarlama durumu ortaya konmuş, ayrıca Sakarya ilinde fındık işletmelerinin demografik, sosyoekonomik ve tarımsal yapılarının tespiti ile brüt kar, net kar ve pazarlama marjının hesaplanması amaçlanmıştır.

Dünyada ve Türkiyede Fındık Üretim, Tüketim ve Pazarlama Durumu

Meyvesinden yaprağına kadar değerlendirilebilen ve tarım ekonomisi için büyük öneme sahip olan fındığın üretimi ve pazarlaması büyük önem arz etmektedir. Fındık, kuzey yarım kürenin ılıman iklim kuşağında her bölgede yetiştirilmektedir. 2014 yılında dünya fındık üretiminde Türkiye %65 ile ilk sırayı alırken bunu sırasıyla İtalya (%13), ABD (%6), Gürcistan (%5), Azerbaycan (%4) ve İspanya (%3) takip etmektedir. Geriye kalan %4'lük kısmı ise diğer (Çin, İran, Yunanistan, Fransa, Rusya, Moldova vd) ülkeler oluşturmaktadır (Çizelge 1).

2014 yılında piyasaya arz edilen fındığın %15.66'lık kısmı içi piyasada tüketilmekte, %2.41'i stoklanmaktadır. İhraç fiyatları yüksek olması durumunda, fındık piyasasında Türkiye'ye rakip olan İtalya ve İspanya, AB'nin sağladığı destekler ve nakliye avantajlarını kullanarak daha düşük fiyatlarla

satış yapmakta ve böylelikle stoklarını eritebilmektedirler. Bu nedenle devir stokları genellikle Türkiye de oluşmaktadır (Çizelge 2).

İhracatçı ülkelerin başında Türkiye gelmekte bunu sırasıyla İtalya, Azerbaycan, Gürcistan, ABD ve İspanya takip etmektedir (Çizelge 3). Üretici olmayıp ithal ettiği fındığı, iç fındık veya işlenmiş fındık olarak ihraç eden ülkeler; Almanya, Fransa, Hollanda, Belçika, İsviçre, İngiltere, İrlanda, Bulgaristan, Macaristan ve Kanada'dır (Anonim, 2013b). Bu ülkelere re-export ülkeler denmekte olup fındığı Türkiye'den almaktadırlar. Bu da Türkiye'nin fındık piyasasında yeterince etkin olmadığını göstermektedir. Dünya fındık ticaretinde Almanya fındık üreten bir ülke olamamasına rağmen fındık piyasasında çok etkili bir ülkedir. Bunun nedeni dünyada ki en büyük fındık ithalatçı ve tüketici ülkelerden biri olmasının yanı sıra Türkiye ve İtalya'dan sonra fındık ihraç eden önemli ülkelerden biri olmasıdır. Ayrıca fındık sanayisinin gelişmesi fındık ithalatçısı firmaların tamamının Hamburg Borsası çatısı altında çok iyi örgütlenmiş olmaları Almanya'yı piyasada söz sahibi yapmaktadır (Yavuz vd., 2004).

Dünya fındık ithalatında en büyük fındık ithalatçısı ülkeler sırasıyla İtalya, Almanya, Fransa, Rusya, Belçika ve İsviçre'dir. Son yıllarda Polonya ve Kanada da önemli ithalatçı ülkeler sınıfına girmiştir (Çizelge 4). Çikolata ve şekerleme sanayisinin gelişmiş olduğu bu ülkeler aynı zamanda fındığın ikamesi olan bademin de önemli alıcısı durumundadırlar (Anonim, 2013a; Anonim, 2014b).

Türkiye'de fındık tarımı yapılan bölgeler üç gruba ayrılmaktadır. Fındık içi büyüklüğü 13-15 mm olan Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Artvin illeri 1. standart bölge, fındık içi büyüklüğü 11-13 mm olan Samsun, Sinop, Kastamonu, Zonguldak, Bolu, Düzce, Bartın, Sakarya ve Kocaeli illeri 2. standart bölge, fındık içi büyüklüğü 9-11 mm olan İstanbul, Bursa ve 25 kadar il 3. standart bölge olarak ayrılmaktadır. 3. standart bölge daha çok çerezlik olarak iç tüketimde kullanılmaktadır. Türkiye'de en kaliteli fındık Giresun ilinde üretilmektedir.

Çizelge 1. Dünya yıllara göre fındık üretim miktarındaki gelişmeler (kabuklu - ton)

Ülkeler	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Türkiye	530 000	661 000	530 000	800 791	500 000	600 000	430 000	660 000	549 000	450 000
İtalya	65 000	138 000	95 000	125 000	85 000	87 200	-140 000	84 000	120 000	80 000
Azerbaycan	27 986	25 000	30 800	40 000	30 000	25 000	55 000	40 000	35 000	25 000
Gürcistan	16 393	14 000	25 000	35 000	27 000	40 000	30 000	28 000	30 000	35 000
ABD	25 400	39 010	33 570	36 280	42 600	24 500	35 000	32 000	35 000	36 300
İspanya	20 000	28 000	18 000	26 000	18 000	20 000	22 000	16 000	19 500	19 500
Diğer	47 876	52 244	48 860	5900	20 000	27 000	27 000	25 000	25 000	25 000
Toplam	732 655	957 254	781 250	1068 971	722 600	823 700	739 000	885 000	813 500	670 800

Kaynak: Anonim, 2013a; Anonim, 2014b.

Çizelge 2. Türkiye fındık arzı ve kullanımını (kabuklu - ton)

	2011/2012	2012/2013	2013/2014
Başlangıç Stoku (1 Ağustos)	161 589	71	121 485
Üretim	430 000	660 000	549 000
Toplam Arz	591 589	660 071	670 485
İhracat	487 532	531 488	549 314
Tüketim	90 000	120 000	105 000
Toplam Kullanım	591 589	660 071	670 485
Bitiş Stoku (31 Temmuz)	14 057	8 583	16 171

Kaynak: Anonim, 2014a; Anonim, 2014b; Anonim 2014c.

Çizelge 3. Dünya fındık ihracatı (kabuklu - ton)

Ülkeler	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Türkiye	418 729	494 372	466 276	456 804	441 972	504 610	487 532	531 488	549 314	505 056
İtalya	31 739	16 553	41 496	30 447	31 157	30 130	28 510	28 320	34 263	37 785
Azerbaycan	21 646	14 300	20 048	12 608	24 334	17 006	25 804	20 500	20 830	556
Gürcistan	31 214	25 436	15 472	21 512	28 670	23 216	38 184	27 106	57 889	38 674
Almanya	6 651	6 918	8 552	8 117	7 184	7 646	9 868	5 658	10 072	0
İspanya	11 200	4 472	5 893	4 682	6 745	4 323	5 559	4 652	5 096	4 761
ABD	30 040	25 897	32 611	24 685	32 214	13 337	19 967	3 142	31 308	39 082
Fransa	5 636	4 326	5 618	4 440	4 744	5 249	4 604	2 042	4 937	5 350
Diğer	30 587	33 742	37 793	21 545	25 043	26 624	62 232	17 016	47 243	26 186
Toplam	587 442	600 605	618 329	584 840	602 063	632 171	652 263	639 906	760 952	657 450

Kaynak: Anonim, 2013a; Anonim, 2014a; Anonim, 2014b

Çizelge 4. Dünya fındık ithalatı (kabuklu - ton)

Ülkeler	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
İtalya	140 944	154 467	119 651	112 035	102 610	83 458	94 904	94 790	115 959	126 519
Almanya	136 860	141 149	161 681	137 410	72 364	85 156	70 752	57 106	81 514	65 250
Fransa	42 567	47 429	59 121	39 143	31 788	56 004	58 165	57 784	54 180	38 773
Belçika	27 784	29 900	27 531	27 726	13 590	15 272	48 463	13 944	14 604	9 492
Rusya	16 806	19 969	25 266	27 038	18 249	22 102	28 166	26 358	18 370	9 605
İsviçre	24 773	24 184	24 152	23 479	20 163	18 996	19 149	17 502	20 072	2 134
Hollanda	18 566	19 401	18 131	14 995	6 394	7 230	7 384	7 110	7 742	6 433
Çin	10 648	11 597	13 165	13 228	19 191	5 200	12 630	1 334	16 759	6 424
Polonya	3 830	3 422	19 706	12 456	13 130	14 054	15 021	20 624	17 686	15 221
Kanada	4 289	2 894	7 901	11 382	10 668	17 488	21 549	22 240	24 449	39 039
Diğer	134 666	151 918	149 004	155 760	110 202	123 062	111 676	112 341	166 956	127 792
Toplam	560 883	606 330	625 039	574 652	418 349	428 022	487 859	431 133	516 567	446 657

Kaynak: Anonim, 2013a; Anonim, 2014b

Çizelge 5. Türkiye’de yıllara göre il bazında fındık üretim miktarı (kabuklu - ton).

İller	2005	2007	2009	2011	2013	2014
Ordu	158605	174 828	117 751	99 881	178 357	84 874
Giresun	83 821	48 457	68 974	67 603	81 342	31 567
Samsun	73 467	37 309	66 617	52 087	69 392	73 544
Sakarya	62 190	92 319	79 041	74 537	64 540	94 895
Trabzon	47 862	37 030	36 802	34 410	44 537	31 065
Düzce	57 473	71 699	72 399	45 098	48 295	69 503
Zonguldak	22 880	36 320	18 478	20 365	19 105	30 149
Artvin	2 295	7 319	10 439	9 416	14 420	9 346
Kocaeli	11 152	12 679	13 598	10 649	8 531	7 323
Kastamonu	1 996	3 366	4 025	4 488	5 102	4 231
Bartın	1 583	2 274	3 239	3 683	5 684	6 688
Rize	910	1 141	2 159	2 174	1 377	1 122
Sinop	1 248	1 634	1 216	1 092	1 112	1 078
Gümüşhane	221	196	225	758	876	876
Diğer	4 301	3 429	5 037	4 759	6 330	3 738
Türkiye	530 000	530 000	500 000	430 000	549 000	450 000

Kaynak: Anonim, 2014b Anonim, 2014c

Çiftçi Kayıt Sistemine göre Türkiye’de 43 ilde fındık yetiştiriciliği yapılmakta fakat ticarete konu olan fındık üretiminin tamamına yakını 1. ve 2. standart bölgede olan 14 ilde gerçekleşmektedir (Anonim 2012b). Türkiye’de fındık üretimi 43 ilde yapılmasına karşın, üretimin tamamına yakın kısmı 6 ilde toplanmıştır (Çizelge 5). Bu iller; eski üretim bölgesi olarak adlandırılan Ordu, Giresun ve Trabzon ile *yeni üretim bölgesi* olarak adlandırılan Sakarya, Düzce ve Samsun illeridir.

Türkiye’de fındık veriminde yıllara göre çok fazla dalgalanma olmaktadır. İklim şartları ve fındık bitkisinde görülen periyodisite gibi etkenler verimde dalgalanmanın artmasına sebep olmaktadır. Son 10 yıllık fındık üretim miktarının 611 607 ton olduğu ve bu ortalamada en büyük payın 146 849 ton fındık üretimiyle yani yaklaşık %46’lık payla Ordu ilinin ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Sakarya ise son 10 yıllık ortalamada 94 076 ton üretimle yani yaklaşık %29 payla ikinci sırada yer almaktadır. Fakat 2014 yılı üretim miktarlarına baktığımızda Sakarya’nın 96 169 ton üretimle ilk sırada yer aldığı görülmektedir (Çizelge 5). Sakarya’nın 2014 yılında üretimde zirveye çıkmasının sebebi diğer bölgelere don vurması ile üretimin o bölgelerde düşük olmasından kaynaklanmaktadır.

MATERYAL ve YÖNTEM

Materyal

Araştırmada kullanılan birincil veriler, 2014 yılının Ekim-Kasım-Aralık aylarında Sakarya İli Akyazı, Hendek, Karasu, Kocaeli, Ferizli, Kaynarca ilçelerinde 152 fındık üreticisi ile yüz yüze yürütülen anket çalışmasından elde edilmiştir. Diğer taraftan

konuyla ilgili yapılmış ulusal ve uluslararası araştırma makaleleri ve raporlar, Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl ve İlçe müdürlüklerinin ÇKS kayıtları, konuyla ilgili istatistiki bilgiler ikincil veri kaynaklarını oluşturmuştur.

Yöntem

Araştırma alanı, Sakarya İlinde fındık üretiminin yoğunlaştığı ve devletin fındık üretim alanlarını sınırlama politikası ile sınırlandırdığı, üretim hakkı tanınan ilçeler temel alınarak belirlenmiştir. Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl ve İlçe Müdürlüklerinden, fındık üretim alanları ve işletme sayıları hakkında toplanılan kayıtlar ve raporlar değerlendirilerek Sakarya İlinde araştırma alanı 6 ilçeye sınırlandırılmıştır (Anonim, 2014d). Anket sayısının belirlenmesinde kullanılan eşitlik formül 1’de verilmiştir (Topcu vd., 2008; Aşkan ve Dağdemir, 2015).

$$n = \frac{Np(1-p)}{(N-1)\sigma_{\hat{p}_x}^2 + p(1-p)} \quad (1)$$

Burada;

n : Anket sayısı

N : Toplam işletme sayısı

p : İşletmelerin seçilme olasılığı (0,89)

$\sigma_{\hat{p}_x}^2$: Varyans

Sakarya İlinde 24800 fındık üretimi yapan aktif işletme olup %95 güven aralığında anket sayısı 152 olarak hesaplanmış, çizelge 6’da gösterilmiştir.

Çizelge 6. Sakarya’da Fındık İşletme Sayısı, Ekili Alan ve Anket Sayısı

	İşletme Sayısı	Ekili Alan (m ²)	Anket Sayısı
Kocaali	7701	117 381 928	47
Hendek	5431	82 773 884	33
Karasu	4692	71 520 152	29
Akyazı	3586	54 664 537	22
Ferizli	2196	33 473 533	14
Kaynarca	1194	18 207 317	7
6 ilçe Toplamı	24800	378 021 351	152
Diğer ilçeler*	3019	37 040 572	0
Toplam	27 819	415 061 923	152

(*Adapazarı (Sakarya merkez ilçe), Arifiye, Erenler, Geyve, Karapürçek, Pamukova, Sapanca, Serdivan, Söğütü, Taraklı ilçeleri)

Anket formları fındık üretim ve pazarlaması amacına uygun olacak şekilde demografik, sosyoekonomik, tarımsal yapı ve pazarlama yapısı (pazarlama zinciri ve pazarlama marjı) dikkate alınarak hazırlanmıştır. Fındık alıcısının fındığı çiftlik avlusundan bizzat kendi gelip almasından dolayı önemli bir pazar maliyetinin de bulunmadığı tespit edilmiştir

Çalışmada tek ürün bütçe analiz yöntemi kullanılmıştır. Bir üretim dönemindeki iktisadi faaliyetler sonucu elde edilen tarımsal çıktıların değerini ifade eden Gayrisafi Üretim Değerinden (GSÜD) değişen masrafların çıkarılmasıyla Brüt Kar ve üretim masraflarının çıkarılmasıyla da Net Kar hesaplanmıştır (Topcu, 2004; Aşkan, 2015).

$$\text{Brüt Kar} = \text{GSÜD} - \text{DM}$$

$$\text{Net Kar} = \text{GSÜD} - \text{ÜM}$$

Bir malın çiftlik avlusu fiyatı ile aynı cins mal için tüketicinin ödediği (perakende) fiyat arasında az veya çok bir fiyat farkı vardır. Oluşan bu fiyat farkına “**pazarlama marjı**” denmektedir. Tüketicinin bir mal için ödediği fiyat ile üreticinin eline geçen fiyat oranı her bir mal için farklı olmaktadır. Ayrıca bir tarımsal ürünün işlenmeden direkt gıda olarak tüketiciye ulaştırılmasıyla oluşan pazarlama marjı işlenerek tüketiciye ulaştırılan bir gıdadan farklı olmaktadır. Genel olarak pazarlama

marjı; “Tüketicinin herhangi bir ürünün bir kg’ı için ödediği fiyat ile bir kg nihai ürüne eşdeğer olan ilk ürün için çiftçinin eline geçen fiyat arasındaki fark” olarak tanımlanmaktadır. Pazarlama marjının hepsi kar olmayıp aracılardan masraflarını da ifade etmektedir (Dağdemir, 2014; Aşkan ve Dağdemir 2015).

Pazarlama marjının fonksiyonel formu aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir.

$$\text{Pazarlama Marj} = P_r - P_f$$

P_f : Tüketicinin satın aldığı birim ürüne eş değer çiftlik avlusu fiyatı

P_r : Perakende seviyesinde bir birim ürün fiyatı

BULGULAR ve TARTIŞMA

Sakarya İlinde Fındık Üreticilerinin Demografik ve Sosyo-ekonomik Yapısı

İşletmede alınan kararları etkileyen kişisel faktörlerden biri olan müteşebbisin yaşı, diğer fiziki, kişisel ve ekonomik özelliklerini dolaylı olarak etkilemektedir (Demir vd., 2012). Yapılan anketler sonucunda Sakarya’da fındık üreticilerinin yaş ortalaması 44 olarak bulunmuştur (Çizelge 7). Bu da fındık üreticilerinin ortalama bir yaşa sahip olduğunu ve fındıkla ilgili yeterli bilgiye sahip olabileceklerini göstermektedir.

Çizelge 7. Sakarya’da Fındık üreticilerinin yaş durumu ve işletme sayıları

Yaş Grupları	Yaş Ort.	İşletme Sayısı (n)	Yüzde (%)
15-49	35	95	62.5
50-65	56	40	26.3
65+	70	17	11.2
Toplam	44	152	100.0

Fındık üreticilerinin eğitim durumları ile yaş grupları arasındaki ilişkiye baktığımızda tüm yaş gruplarında okuma yazma bilmeyenler %0.7, okuma yazma biliyor %18.3, ilköğretim mezunu %27.7, lise mezunu %34.2 ve yüksek okul mezunu %19.1’dir. Yüksekokul mezunlarının 15-49 yaş arası grupta

yoğunluk gösterdiği tespit edilmiştir. Sakarya’da fındık üreticilerinin başka işler yaptığı, tamamen fındık tarımına yönelik bir yaşam tarzlarının olmadığı, yüksekokul mezunu ve başka meslek dallarından birçok üreticinin olduğu tespit edilmiştir. Yüksekokul mezunlarının oransal olarak fazla

çıkması, fındığın diğer tarım ürünleri gibi araziye bağlayıcı özelliğinin olmaması ve çoğu fındık üreticisinin atadan kalma bahçelere bakmasından kaynaklanmaktadır.

Sıray (2010) Giresun ili merkez İlçede fındık yetiştiren işletmelerle yaptığı çalışmayı ilk kuşak ve yüksek kuşak diye iki gruba ayırmıştır. İlk kuşak ve yüksek kuşakta eğitim durumu sırasıyla ilkököl mezunları %44.37 ve %51.61, üniversite mezunları ise %9.53 ve %4.17 bulunmuştur. Sakarya ilinde yüksekokul mezunları çok daha fazla bulunmuştur.

İşletmelerin %88.8'inin (Bağ kur %64.5, SSK %5.3 ve emekli sandığı %19.0) sosyal güvencesi var iken %11.2'sinin olmadığı belirlenmiştir. Üreticilerin %83.6'sının tarım dışı gelirinin olduğu %16.4'ünün tarım dışı gelirinin olmadığı ve tüm geçimini tarımdan sağladığı tespit edilmiştir. Üreticilerinin ortalama aylık gelirlerinin 3 376 ₺ olduğu hesaplanmıştır.

Sakarya İlinde Fındık Üreten İşletmelerin Tarımsal Yapısı ile İlgili Bulgular

Araştırma bölgesinde işletme başına düşen arazi miktarı 37.2 da olarak hesaplanmıştır. İşletme başına düşen fındık bahçesi ortalama 12.13 da hesaplanmış olup işletmelerin %65.82'sinin 10 da altındaki fındık bahçesine sahip olduğu belirlenmiştir.

Sıray (2010) Giresun ilinde yaptığı çalışmada fındık bahçesini ortalama olarak ilk kuşakta 27.59 da, yüksek kuşakta ise 29.91 da olarak bulmuştur. Fındık bahçesinin Sakarya'dan yüksek çıkma sebebi, Giresun'da arazinin başka alternatif kullanımının az olmasından dolayı sahip olunan arazinin tamamına yakınına fındık üretiminde kullanılmaktadır.

Fındık bahçelerinin kurulduktan sonra genellikle 4 yıl içerisinde ürün verdiği ve fındık bahçelerinin ortalama yaşının 22.8 olduğu belirlenmiştir. Üreticilerin %87.5'inin fındık satış fiyatından memnun olduğu, %12.5'inin ise memnun olmadığı tespit edilmiştir. Yine üreticilerin %69.1'inin fındık girdi fiyatından memnun olduğu, %30.9'unun ise memnun olmadığı bulunmuştur.

Bu verilere göre üretici kabuklu fındık kg başına (14.38 – 5.044) 9.336 ₺ kar elde etmektedir.

- Dekara GSÜD	= 14.38 ₺/kg * 141.61 kg/da	= 2 036.35 ₺/da
- Toplam GSÜD	= 2 036.35 ₺/da * 12.13 da	= 24 700.93 ₺
- Brüt Kar	= 2 036.35 ₺/da – 596.30 ₺/da	= 1 440.05 ₺/da
- Net Kar	= 2 036.35 ₺/da – 714.27 ₺/da	= 1 322.08 ₺/da
- Ya da Net Kar	= 9.336 ₺/kg * 141.61 kg/da	= 1 322.08 ₺/da
- İşletmenin Toplam Net Karı	= 1 322.08 ₺/da * 12.13 da	= 16 036.83 ₺

Sıray (2010) yaptığı çalışmada ilk kuşak ve yüksek kuşakta kabuklu fındık brüt karı ortalama olarak sırasıyla 38.19 ₺/da ve 52.99 ₺/da, net karı ise iki kuşakta da önemli oranda zarar bulmuştur. Brüt karın çok düşük olduğu görülmektedir.

İşletmelerin %76.3'ü fiyatın randımana göre belirlendiğini, %23.7'si ise fiyatın randımana göre belirlenmediğini belirtmişlerdir. Sakarya'da kabuklu fındık randıman oranı %57.9 olarak bulunmuştur. Fiyatın randımana göre şekillenmesi piyasa fındık fiyatının homojen bir yapıya sahip olmasını sağlamaktadır.

İşletmelerin %94.1'inin ürettiği fındığı tüccarlara, %3.3'ünün kooperatiflere, %2.6'sının ise işleyici fabrikalara sattığı belirlenmiştir. Ayrıca fındık alıcılarının genellikle fındığı gelip kendileri aldığı ve çoğu işletmenin önemli bir pazar maliyetinin olmadığı tespit edilmiştir.

Brüt Kar ve Net Kar

Sakarya'da yapılan anketler sonucunda yapılan hesaplamalarda; kabuklu fındık ortalama verim 141.61 kg/da, üretim masraflar toplamı 714.27 ₺/da, değişir masraflar toplamı 596.30 ₺/da, kabuklu fındık maliyeti (714.27 / 141.61) 5.044 ₺/kg, kabuklu fındık çiftçi satış fiyatı ise 14.38 ₺/kg olarak hesaplanmıştır.

Sıray (2010) 2008 yılı verilerine dayandırarak yaptığı çalışmada, ilk kuşak ve yüksek kuşakta kabuklu fındık verimini ortalama olarak sırasıyla 131.44 kg/da ve 111.44 kg/da, maliyeti sırasıyla 7.91 kg/₺ ve 7.53 kg/₺, satış fiyatını ise sırasıyla 3.70 kg/₺ ve 4.04 kg/₺ olarak bulmuştur. Giresun'da verim Sakarya iline göre düşük çıkmış, yüksek kuşakta daha da düşük bulunmuştur. Sakarya'da iklim ve toprak yapısının verimi yükselttiği söylenebilir. Sıray'ın yaptığı hesaplamalarda maliyet çok yüksek satış fiyatı ise maliyetin çok altında hesaplanmıştır. Maliyetin çok yüksek olma sebebi sabit masrafların çok yüksek olmasından, ayrıca da hem sabit hem de değişir masraflarda itibari (iç) masrafların çok yüksek olmasından kaynaklanmıştır.

Gayrisafi Üretim Değeri fındık satışından elde edilen toplam geliri ifade etmektedir. Bu da kabuklu fındık çiftçi satış fiyatının fındık miktarı ile çarpılması sonucu bulunmaktadır.

Halbuki yaptığımız çalışma göstermektedir ki; Sakarya'da fındık üretiminin yoğun işgücü ve zamana ihtiyaç duymaması yöre çiftçisinin alternatif işlerini yapmasına engel olmamakta fındıktan da önemli bir gelir elde etmektedirler.

Pazarlama Marjı

Çalışma sonucunda Sakarya ilinde üretilen fındık için 3 alternatif pazarlama kanalı olduğu belirlenmiş ve aşağıda verilmiştir.

- Üretici → Tüketici
- Üretici → Perakendeciler → Tüketici
- Üretici → Fındık Kırıcı Fabrikalar → Perakendeciler → Tüketici

Yapılan anketler sonucunda kabuklu fındık çiftçi satış fiyatı 14.38 ₺/kg olarak hesaplanmıştır. Resmi kurumlardan alınan veriler ile 2014 yılı kabuklu fındık piyasa satış fiyatı 22.00 ₺/kg, fındık kırıcı fabrikalarının üreticiden aldıkları kabuklu fındığı iç fındığa dönüştürdükten sonra perakendecilere satış fiyatı 37.00 ₺/kg, iç fındığın tüketiciye satış fiyatının ise 46.27 ₺/kg olduğu belirlenmiştir (Anonim 2014e).

- Kabuklu fındığın pazarlama marjı; $22.00 - 14.38 = 7.62$ ₺/kg'dır.

1 kg iç fındık 1.727 kg kabuklu fındıktan (%57.9 randıman) elde edilmektedir. Buna göre 1 kg iç fındığın eşdeğeri olarak çiftçi eline geçen fiyat ($1.727 \text{ kg} * 14.38$) 24.83 ₺'dir.

- İç fındık pazarlama marjı; $46.27 - 24.83 = 21.44$ ₺/kg'dır.

Tüketicinin 1 kg kabuklu fındığa ödediği paranın %65.36'sı üretici, %34.64'ü ise aracılara eline, üreticinin 1 kg iç fındığa ödediği paranın %53.66'sı üretici, %46.34'ü ise aracılara eline geçmektedir. 1 kg iç fındığın pazarlama marjı olan 21.44 ₺'nin 12.17 ₺'si fındık kırıcı fabrikaları ile üretici arasında, 9.27 ₺'si ise tüketici ile fındık kırıcı fabrikalar arasındadır.

SONUÇ

Araştırma sonuçlarına göre Sakarya'da fındık üreten işletmelerde fındık gelirinin yan gelir niteliğinde olduğu ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan yan gelir olmasına rağmen önemli bir gelir de elde edilmektedir. Bu bölgede fındık çiftçisi daha itinalı bir şekilde her yönü ile fındıkta uzman olduğu takdirde tekel konumunda olunan fındıktan daha fazla katma değer ve döviz girdisi sağlamak mümkündür.

Ayrıca hesaplanan fındık maliyeti ve kar hesaplamaları göstermektedir ki üretiminde dünya lideri olduğumuz fındığa üreticinin ödediği fiyat çok yüksektir. Bu durumun tüketici lehine geliştirilen politikalarla ortadan kaldırılması ve yurt içinde daha

makul fiyatlarla tüketiciye daha fazla fındık tüketim fırsatı verilmelidir.

KAYNAKLAR

- Aktaş, A.R., Öztürk, E. ve Hatırlı, S.A., 2011. Türkiye Fındık Tarımında Kar Etkinsizliğinin Analizi. Tarım Bilimleri Dergisi, 17, s.230-240.
- Anonim, 2012a. www.faostat.com.
- Anonim, 2012b. Fındık Durum ve Tahmini, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü, TEPGE Yayın No:221.
- Anonim, 2013a. Uluslararası Fındık Konseyi
- Anonim, 2013b. 2012 Yılı Fındık Raporu. T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Anonim, 2014a. 2013 Yılı Fındık Sektör Raporu, Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Anonim, 2014b. www.tuik.com.tr
- Anonim, 2014c. Karadeniz İhracatçıları Birliği (KİB).
- Anonim, 2014d. Sakarya Tarım İl ve İlçe Müdürlükleri.
- Anonim, 2014e. Türkiye Ziraat Odası Birliği Fındık Fiyatları.
- Aşkan, E., 2015. TRA1 Düzey 2 Bölgesinde Destek ve Teşvik Alan Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Ekonomik Analizi. Atatürk Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi.
- Aşkan, E. ve Dağdemir, V., 2015. Türkiye Sarımsak Piyasasının Ekonomik Analizi. Alınteri Zirai Bilimler Dergisi, 28(B), 19-26.
- Çeliken İ., Solmaz, H. ve Mutlu, E., 2012. Fındık Yağının Dizel Motor Performansı ve Emisyonu Etkisi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Çöpür, Y., Güler, C., Akgül, M. ve Taşcıoğlu, C., 2006. Fındık Kabuğunda ki Kimyasalların Alternatif Ürün Üretimi İçin Uygunluğu, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Düzce.
- Dağdemir, V., 2014. Tarımsal Pazarlama Ders Notları (Basılmamış).
- Demir, O. ve Gözübüyük, Z., 2012. Erzurum Yöresinde Çiftçi Ailelerinin Yaşam Standartlarının ve Bunu Etkileyen Sosyoekonomik Faktörlerin Tespiti. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 43(2): 141-147.
- Kızıltan, A. ve Yalçın, H., 2010. Türkiye'de Fındık Sektöründe Üreticilerin Sorunları: Samsun İlinde Bir Uygulama. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 4, s.79-98.
- Reis, S., ve Yomralıoğlu, T., 2005. Tahıl ve Fındık Bozulmasını Önlemek İçin Güvenli Depolama ve Kurutucu Tasarımı, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Sray, E., 2010. Giresun İli Merkez İlçede Fındık Yetiştiren İşletmelerin Ekonomik Analizi, Üretim ve Pazarlama Sorunlarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Tokat.
- Sray, E., Özdemir, F., Duyar, Ö., Erol, H., Sayılı, M. ve Akçay, Y., 2015. Fındık Yetiştiren İşletmelerin Ekonomik Analizi: Giresun İli Örneği. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 32 (2), s.64-78.
- Topcu, Y., 2004. A study on the meat cost and marketing margins of cattle fattening farms in Erzurum province. Turk J. Vet Anim. Sci., 28(6):1007-1015.
- Topcu Y., Uzundumlu A., S. ve Kızıloğlu, S., 2008. Sığır Besiciliği İşletmelerinin Başarısızlığında Etkili Faktörlerin Analizi; Erzurum İli Örneği. Alınteri Dergisi, s. 19-25, 2008.
- Yavuz, F., Birinci A., Peker K. ve Atsan T., 2004. Türkiye Fındık Sektörü Ekonometrik Modelinin Oluşturulması ve Politik Analizlerde Kullanımı, No:113, Erzurum.